

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11239325>

O‘QUVCHILARNI KASB–HUNARGA YO‘NALTIRISH ISHLARIDA BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARI BILAN O‘TKAZILADIGAN DIDAKTIK O‘YINLARNING AHAMIYATI

Suyunova Shodiya Sayfullayevna

Koson tumani 90-umumiy o‘rta ta’lim maktabi psixologi

Suyunovashodiya1995@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktablarga kasb-hunarga yo‘naltirish ishlariga zamonaviy yondashuv, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasbiy bilimlarini oshirishda didaktik o‘yinlardan foydalanishning ahamiyati, dars jarayonida qo‘llaniladigan didaktik o‘yinlar, ularning turlari va qo‘llash tartibi haqida fikrlar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: zamonaviy ta’lim, didaktik o‘yin, dunyoqarash, aqliy faoliyat, o‘yin turlari, o‘yin bosqichlari, motiv, ishtiyoq, kasb, innovatsiya, integratsiya.

Аннотация. В данной статье изложены современные подходы к профориентационной работе школ, значение использования дидактических игр в повышении профессиональных знаний младших школьников, дидактические игры, используемые в процессе урока, их виды и порядок применения.

Ключевые слова: современное воспитание, дидактическая игра, мировоззрение, умственная деятельность, виды игр, этапы игры, мотив, страсть, призвание, новаторство, интеграция.

Annotation. This article describes modern approaches to the career guidance work of schools, the importance of using didactic games in improving the professional knowledge of younger schoolchildren, didactic games used in the lesson process, their types and order of application.

Keywords: modern education, didactic game, worldview, mental activity, types of games, stages of the game, motive, passion, vocation, innovation, integration.

Yurtboshimiz tashabbusi bilan mamlakatimizda yetakchi soha va tarmoqlarni innovatsion g‘oyalar va texnologiyalarni ishlab chiqarishga keng joriy etish yuzasidan izchil ishlar olib borilmoqda. Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev innovatsiya haqida

shunday deydilar; "Xalqimiz dunyoqarashida innovatsiya muhitini yaratish eng muhim vazifamizdir. Innovatsiya bo'lmaz ekan, hech bir sohada raqobat, rivojlanish bo'lmaydi. Bu sohadagi o'zgarishlarni xalqimizga keng targ'ib qilmasak, odamlarda ko'nikma paydo qilmasak, bugungi davr shiddati fan-texnikaning mislsiz yutuqlari bilan hamqadam bo'lolmaymiz. Shuning uchun ushbu faoliyatni zamon talablari darajasida rivojlantirish yangi vazirlik, qolaversa, ushbu markazning asosiy vazifasi bo'lishi kerak". Bugungi kun ta'lim-tarbiya jarayonlarida bevosita o'quvchilarni ilm olish bilan birgalikda ma'lum bir hunarning egasi hamda iqtidori va layoqati yetadigan kasbga yo'naltirish ishlariga ham alohida e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, maktab amaliyotchi psixologlari tomonidan kasb-hunarga yo'naltirish ishlari muntazam olib boriladi. Bu jarayon boshlang'ich sinfadayoq, ta'lim-tarbiya ishlari bilan uzviy ravishda olib borilsa, anglanganlik darajasi yuqori bo'ladi. Boshlang'ich ta'lim jarayoni davlatimizning ta'lim-tarbiya tizimida umumiy o'rta ta'limning dastlabki bosqichidir. Uning asosiy maqsadi bolalarda elementar tarzda o'qish, yozish, hisoblash ko'nikmalarini hosil qilishdan, obyektiv olam haqidagi tasavvurlarni rivojlantirish hamda boshlang'ich ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish uchun uni takomillashtirish va yangi yondoshuvlar bilan boyitishdan iborat. Bu yangilanish bugungi kun boshlang'ich sinf o'quvchilari oldiga bir qator vazifalarni qo'yimoqda. Xususan, boshlang'ich sinf o'quvchilarda o'qish, o'rganish, o'zlashtirgan bilimlarni qo'llash istagi va ko'nikmalarini shakllantirishda dars jarayonida o'qitishning samarali usullaridan, pedagogikadagi yangi o'qitish texnologiyalaridan foydalanish, o'quvchilarda bilish faoliyatiga intilishni kuchaytirish kabi masalalar hech qachon o'z dolzarbligini yo'qotmaydi.

Bilish faoliyatiga bo'lgan ongli intilish shakllangandagina ta'lim jarayoni sifati va samaradorligi ortadi. Agar boshlang'ich ta'lim jarayoni o'quvchida bilishga bo'lgan ishtiyoqni shakllantira olmasa, yuqori sinflarga borgani sari o'quvchilarning bilishga bo'lgan intilishi susayadi. Bu esa, o'z navbatida, boshlang'ich sinf bitiruvchilarining bilim, ko'nikma va malakalarining shakllanish darajasiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Ta'lim tizimidagi rivojlanish jamiyat taraqqiyotining negizini tashkil etadi. Buning uchun muntazam tarzda boshlang'ich ta'lim tizimida qo'llaniladigan innovatsion texnologiyalarni o'zlashtirish, o'quvchilarning kompetensiyalarni egallash jarayonlarini jadallashtirish hamda ularni rivojlanayotgan jamiyat talablariga moslashtirish taqozo etiladi. Shu ma'noda, o'quvchilarning mustaqil fikrlashga o'rgatish, nutqini rivojlantirishda interfaol usullar, didaktik o'yinlar, metodlardan dars mobaynida unumli foydalanish samarali natija beradi. Boshlang'ich ta'limda motivlar hosil qilishda didaktik o'yinlarning o'rnini beqiyosdir. O'yinsiz tom ma'nodagi aqliy rivojlanish bo'lishi mumkin emas. O'yin

o'quvchilarda bilimga ishtiyoq va qiziqishni uyg'otadigan uchqundir. O'yin boshlang'ich sinf o'quvchilarda ma'lum sifatlarni shakllantirish uchun kattalar – o'qituvchilar, tarbiyachilar, ota-onalar tomonidan qo'llaniladigan usul. O'yin vositasida o'quvchilarning bilim o'zlashtirish jarayoni qulaylashadi, turli xil predmetlar bilan munosabatda bo'lishga o'rganadi, shuningdek, ularda muomala madaniyati shakllanadi. O'yin vositasida bolaning shaxsi shakllanadi, unda kelgusida o'quv va mehnat faoliyatini tashkil etish va insonlar bilan munosabatga kirishishga oid ruhiy xususiyatlar shakllanadi. O'yin orqali bolalar borliqni o'rganadi va dunyoni o'zgartirishga harakat qiladi. Shunday qilib o'yin inson faoliyatining shakllanishiga asos soladi. O'yinda inson borliqni aks ettirish qobiliyatini namoyon qiladi. O'yinning eng muhim ahamiyati shundaki, unda ilk bor bolaning dunyoga ta'sir etish ehtiyoji paydo bo'ladi va shakllanadi. Maktab yillarida o'yin shakllari yanada kengroq rivojlanadi. O'quvchilarning o'yin faoliyati juda ko'p soha olimlarining, ya'ni, faylasuflar, sotsiologlar, biologlar, san'atshunoslar, etnograflar, ayniqsa, pedagoglar va psixologlarni qiziqtiradi.

Quyida ana shunday dars jarayonida foydalanilgan o'qitish usullaridan namunalar keltirish mumkin:

“Kim ko'p so'z biladi?” o'yini.

1-sinf o'quvchilari uchun mo'ljallangan ushbu o'yin o'quvchi yoshlarning nafaqat fikrlashi, balki so'z boyligini oshirishga hamda nutqining ravon shakllanishiga ham yordam beradi. O'yin qoidasiga ko'ra, ma'lum bir kasb tanlab olinasi va o'quvchi sh kasbga oid bir so'z aytsa, keyingi ishtirokchi shu so'zning oxirgi harfi bilan boshlangan boshqa so'zni aytadi va shu tariqa o'yin davom etadi.

Masalan: shifokorlik kasbi bo'lsa, bemor, ruchka, aql va hokoza. Agar o'quvchilardan qaysi biri to'xtab qolsa, safdan chiqadi. O'quvchilarni guruhlarga bo'lib, alohida mavzular berilsa, yanada yaxshi samara beradi.

“Gap tuz”

Ushbu o'yinni boshlang'ich 1- va 2-sinflarda qo'llash maqsadga muvofiq. Dastlab o'quvchilarni guruhlarga yoki qatorlarga bo'lish talab qilinadi.

Birinchi qator bitta so'zni aytadi.

Ikkinchi qator shu so'zdan gap tuzadi.

Uchinchi qator esa ana shu gapdan matn yoki hikoya yaratadi.

Masalan: birinchi qator “o'qituvchi” so'zini aytsa, ikkinchi qator “Mening opam o'qituvchi” deb gap tuzadi. Uchinchi qator “Opam juda ko'p o'quvchilarga dars beradi. Shogirdlari ko'p. Men opamga havas qilaman.” deya davom ettirishadi. So'ngra har bir aytilgan so'z, gap, matn va hikoya o'quvchilar tomonidan tahlil qilinadi:

So'z nechta harfdan tuzilgan? Gapda nechta so'z bor? Matnda nechta gap bor?

Bunda soʻzni unli va undoshlarga ajratish, oʻquvchilarning tovushlarni toʻgʻri talaffuz qilishlari, kichik matnli hikoyani oʻqib, gapirib berish hamda ularning soʻz boyligini oshirish, fikrlash doirasini oshirish kabi bir qator muhim koʻnikma va malakalarni oshirish koʻzda tutiladi.

“Qadamba-qadam” metodi

Ushbu metodni barcha fanlarda qoʻllash mumkin. Ayniqsa, takrorlash va mustahkamlash darslarida qoʻl keladi. Tezkor savollar tuzib, yakka tartibda yoki guruhlar bilan oʻyin oʻtkaziladi. Oʻqituvchi savollarni oʻqiydi, birinchi boʻlib javob bergan oʻquvchi bir qadam oldinga yuradi. Barcha savollarga toʻgʻri javob bergan oʻquvchi marraga birinchi boʻlib yetib boradi. Oʻyin soʻnggida ishtirokchilarning vazifalarni “a’lo”, “yaxshi”, “oʻrta” bajargani aniqlanadi. Ushbu usul orqali oʻquvchilarning nutqi, ziyaklik va chaqqonligi rivjlantiriladi.

“Kim birinchi uchadi ?”

Bu usul oʻquvchilarni tez fikrlashga, chaqqonlikka hamda vazifani toʻgʻri bajarishga undaydi. Bu oʻyinda raketa, oy va yulduzlar maketidan foydalaniladi. Osmon jismlari doskaga ilinadi. Soʻngra guruhlariga orqa tomonida vazifalar yozilgan raketa maketi tarqatiladi. Vazifalarni bajargan guruh raketasi doskadagi oy va yulduzlar yoniga yopishtiriladi. Birinchi boʻlib vazifani bajargan guruh ragʻbatlantiriladi. Bu oʻyinning foydali tomoni shundaki, unda har bir oʻquvchi faol ishtirok etishga majbur boʻladi. Chunki berilgan vazifalarni oʻquvchilar ketma-ketlikda keyingi oʻquvchiga uzatgan holda bajarishi talab etiladi. Keltirilgan didaktik oʻyinlar boshlangʻich sinf oʻquvchilarining fanlarga qiziqishlarini oshirishda, aqliy qobiliyatlarni oʻstirishda katta ahamiyat kasb etadi. Eng asosiysi, pedagog ushbu usullarni qoʻllash orqali sinfda oʻquvchilar faolligini oshirib, darslarni passiv, boʻsh oʻzlashtiruvchi oʻquvchilar sonining kamayishiga erishiladi hamda oʻzi qoʻllagan metodikarni kasblar bogʻlab foydalansa ham dars jarayoni uchun ham oʻquvchining kasblarga boʻlgan tushunchalarini orttiradi

Bilim va tushunchalarni oʻzaro aloqadorlikda taqdim etish ehtiyoji insoniyat oldida turgan muammolarning borgan sari ortib borishi sabablidir. Turli turkumlardagi oʻquv fanlariga oid bilim va tushunchalarni oʻzaro aloqadorlikda oʻrganish orqali hal etilishi mumkin boʻlgan muammolar soni ham ortib bormoqda. Shu jumladan kasbiy bilimlarni ham integratsiyalashgan holda, barcha fanlar tarkibida uzviy maʼlumotlar bilan boyitilsa oʻquvchilarda kasb-hunarlar haqida aniq tasavvurlar shakllanadi. Yangi davr kishisi uchun integrativ tarzda fikrlash imkoniyatlarini vujudga keltirish zarur. Taʼlim jarayoni natijasiga nisbatan bunday yondashish oʻquvchilar tomonidan bilimlarni izchil oʻzlashtirilishiga yordam beradi. Ularni bir holatdan ikkinchi holatga koʻchirib qoʻllash koʻnikmasini tarkib toptiradi.

Boshlang'ich sinflarda amalga oshiriladigan ta'lim jarayonida kasb va hunarlar haqidagi zamonaviy bilimlar bilan tanishtirish o'quvchilarning kasblar haqidagi bilimlarini tizimlashtirishga, ularning mustaqil fikrlash va ongli kasb tanlashlariga yordam beradi. Bundan tashqari turli o'quv fanlari bo'yicha o'zlashtirilgan bilimlarni bir darsda o'rganilayotgan yangi mavzu bilan birlashtirish darsda o'quv fanlariaro aloqadorlikni ta'minlashga yordam beradi. Aynan ushbu jarayon o'quvchilarning atrof, borliq, inson, tabiat va jamiyat haqidagi tasavvurlarini shakllantiradi va boyitadi. Ular asosida o'quv fanlarining umumiy o'rganish obyektlari hisoblangan, o'quv fanlaridan egallangan bilimlarni umumlashtirish vazifasini samarali hal etadi. O'quvchilar muayyan bir o'quv fanini o'zlashtirish jarayonida matematik tushunchalar va atamalar yordamida o'z bilimlarini rivojlantiradilar va o'quv fanlarining o'zaro uyg'unligini his etadilar.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Yo'ldoshev J.G'. "Ta'lim yangilanish yo'lida".– T.: O'qituvchi. 2000.
2. Yo'ldoshev J.G', Usmonov S.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish. Toshkent, 2008 y.
3. Sayidahmedov. N. Yangi pedagogik texnologiyalar.T., "Moliya", 2003.
4. K.Jo'raboyev.O'quvchi yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish bo'yichapsixologik-pedagogik o'yinlar, mashqlar va metodikalar.T., 2017 y
5. Mirzayev J.O., Beknazarova X.S. Yakubova G.L. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida miqdoriy tushunchalarni shakllantirish usullari. Research And Education. 2023/11/30 295-299 betlar.
6. Mirzayev J.O., Ergasheva M., Aniq fanlarni o'qitishning muammolarini nazariy va amaliy ahamiyati. Interpretation and researches. 2024/2/18